

УДК 338.242

Н. С. Приймак,
ст. викладач кафедри економіки підприємств,
Криворізький економічний інститут ДВНЗ "КНЕУ ім. В. Гетьмана"

ЕФЕКТИВНА АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ

У статті досліджено економічний та організаційний механізми визначення ефективної амортизаційної політики підприємства з урахуванням параметрів конкурентоспроможності процесів відтворення.

In the article the economic is investigational and organizational mechanisms of determination of effective depreciation policy of enterprise taking into account the parameters of competitiveness of processes of reproduction.

Ключові слова: основні засоби, амортизаційна політика, відтворення, грошовий потік, організаційний механізм.

Key words: the fixed assets, depreciation policy, reproduction, money stream, organizational mechanism.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

У період необхідності подолання наслідків фінансової кризи в економіці України на перший план виходять процеси зростання економіки та модернізації виробництва. Станом на початок 2009 року знос основних засобів економіки України становив 52,8%, а зношеність основних засобів промисловості — 49,72%. Економічне зростання та ефективна реалізація стратегічних напрямів розвитку підприємств держави в умовах жорсткої ринкової конкуренції і технічної відсталості не можливі без забезпечення нормального перебігу процесів відтворення їх основного капіталу. Управління відтворенням основного капіталу здійснюється в межах амортизаційної політики підприємства як складової загальної системи менеджменту, покликаної сформулювати необхідні обсяги власних інвестиційних ресурсів. Проте, неусвідомлення керівництвом підприємств амортизаційної політики як самостійного об'єкта управління призводить до низької ефективності відтворювальних процесів та, як наслідок, до браку власних фінансових ресурсів для фінансування процесів відтворення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питаннями амортизації та амортизаційної політики займається широке коло науковців, до числа яких можна віднести: Кузьменко С.Н., Васильєву Т.А., Ярошенко С.П., Бабяк Н.Д., Безуглого А., Білик М. Д., Косову Т.Д., Іванову Ю.О., Харіва П.С., Дугієнко Н. О., Хмелевського Е., Фукса А.Є. та інших. Проте дослідження сучасних науковців щодо амортизаційної політики переважно зводяться до вивчення амортизації, її функцій і методів розрахунку, тоді як механізм оцінки амортизаційної політики та її ефективності досліджений поверхово, що саме і визначає актуальність подальшого дослідження.

Мета дослідження полягає у визначенні інструментарію оцінювання амортизаційної політики підприємств в умовах конкурентного ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснене автором дослідження теоретичних основ формування амортизаційної політики підприємств, а також практична ревізія наслідків реалізації амортизаційної політики в українських промислових підприємств довела відсутність дієвого механізму забезпечення належної ефективності відтворення основного капіталу. Зумовлено це наступним:

— в умовах глобальної світової кризи, коли превалюють фінансові, а не економічні цілі, амортизація із економічної царини переходить у царину витрат та фінансову царину, що, в свою чергу, спотворює сутність амортизаційної політики підприємств;

— підприємства змушені використовувати методи бухгалтерської та фінансової амортизації для цілей обліку витрат та цілей оподаткування, що ускладнює реальне відбиття зносу у амортизації;

— існуюча класифікація основних засобів, що діє як директива згідно податкового законодавства, не дозволяє підприємствам враховувати різні режими їх експлуатації і призводить до розриву цілей амортизаційної політики та цілей виробничої стратегії підприємств;

— відсутність державного контролю за використанням амортизаційного фонду та різночитання в економічній та податковій концепціях амортизації унеможливають контроль за цільовим використанням амортизації;

— відсутній єдиний перелік критеріїв ефективності амортизаційної політики, що не сприяє можливостям комплексної діагностики внутрішніх резервів забезпечення реалізації відтворювальної функції амортизації.

Так, дослідження ефективності амортизаційної політики зводиться у кращому випадку до аналізу динаміки абсолютного значення показників зносу, придатності основних засобів, термінів оновлення та коефіцієнтів оновлення і вибуття, а у гіршому — до дослідження динаміки нарахованої фінансової та економічної амортизації. На думку автора, відсутність узагальнюючого коефіцієнта ефективності амортизаційної політики підприємства не дозволяє зробити виважені висновки щодо доцільних напрямів її корегування;

— оцінка амортизаційної політики підприємства зосереджена лише на діагностиці її внутрішніх аспектів, у той час як загострення конкуренції на регіональному, державному та світових ринках вимагає від підприємств врахування зовнішніх чинників, особливо чинників конкуренції. Вважаємо, що врахування аспектів конкуренції при оцінці амортизаційної політики та виведенні загального критерію її ефективності в сучасних умовах господарювання є обов'язковим.

Як і будь-який управлінський процес, розробка ефективної амортизаційної політики повинна базуватися на наукових принципах. Принципи амортизаційної політики підприємства — це сукупність знань та вимог до того, як забезпечити її ефективність.

У сучасній економічній літературі відсутнє наукове об-

грунтування системи принципів побудови амортизаційної політики, але існують поодинокі спроби їх класифікації [2; 3; 4], які слугували основою розробок автора.

На думку автора, основними принципами, на яких повинна базуватися ефективна амортизаційна політика будь-якого підприємства, у тому числі й ГЗК Кривбасу, повинні стати:

1) принцип науковості — вимагає наукової обґрунтованості кожного елемента амортизаційної політики підприємства, тобто знання та врахування економічних законів і реальних значень ринкових чинників, що діють у даний момент, прогноз їх зміни найближчим часом. Наукова обґрунтованість вимагає обробки великого масиву інформації про стан основних засобів, дієвість методів нарахування амортизації, прогнози зміни рівня витрат виробництва, попиту та пропозиції, якості товару тощо;

2) принцип легітимності — передбачає відповідність амортизаційної політики вимогам та стандартам чинної законодавчої бази України;

3) принцип цільової спрямованості — полягає у тому, щоб суб'єкт, який чинить істотний вплив на амортизаційну політику (т.зв. стейкхолдери амортизаційної політики), підпорядковував би амортизацію розв'язанню певних завдань і досягненню тих чи інших цілей. Це може бути забезпечення можливостей для періодичного відновлення матеріальної бази підприємств, створення рівних умов для розвитку всіх галузей діяльності тощо. При цьому, звичайно, дуже важливо правильно визначити цільові пріоритети і вміти створити цільову спрямованість амортизаційної політики, тому що від цього значною мірою залежить ефективність і темпи розвитку підприємства;

4) принцип безперервності, на наш погляд, має як просторовий, так і часовий аспект. Відповідно до першого аспекту цей принцип вимагає систематичного врахування умов експлуатації основних засобів на всіх стадіях виробничого процесу, коли в міру збільшення витрат на ремонти і нагромадження зносу суми амортизації зростають. Часовий аспект безперервності припускає зміну амортизаційної політики у бік зменшення чи збільшення сум амортизації через великі чи малі проміжки часу. При цьому необхідне оптимальне сполучення гнучкості й стабільності амортизаційного потоку. Так, занадто часта й істотна зміна елементів амортизаційної політики, а отже, і всього грошового потоку, вносить економічну непевність та нестабільність у діяльність підприємства. У той же час штучна незмінність амортизаційної політики не дозволяє підприємству вчасно реагувати на кон'юнктуру ринку й ефективно реалізувати облікову, а найголовніше — регулятивну функцію амортизації, що призводить до неефективного відтворення основних засобів;

5) принцип флексibilityності амортизаційної політики — витікає із часового аспекту безперервності та передбачає можливість зміни амортизаційної політики та її елементів відповідно до умов господарювання підприємства та очікуваних економічних вигод;

6) принцип підконтрольності, пов'язаний із попереднім принципом флексibilityності, тобто означає можливість перевірки дієвості амортизаційної політики за допомогою ряду контрольних точок (критеріїв ефективності);

7) принцип визначеності амортизаційної політики передбачає, що всі етапи реалізації та контролю ефективності амортизаційної політики повинні бути відомі заздалегідь;

8) принцип адекватності — передбачає відповідність всієї амортизаційної політики та окремих її елементів існуючим тенденціям змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі діяльності підприємства;

9) принцип очікування — амортизаційна політика повинна бути спрямована на майбутнє, довгострокову перспективу, що пов'язано із наявністю т.зв. "лагу запізнення амортизації", коли результати амортизаційної політики та виконання її етапів у часі не співпадають;

10) принцип результативності — передбачає, що головною

метою амортизаційної політики повинна стати економічна ефективність діяльності підприємства, виражена у максимізації грошового потоку та у нормальному відтворенні основних засобів;

1) принцип унікальності — амортизаційна політика повинна бути розроблена для конкретного підприємства та враховувати його специфічні умови діяльності.

Дотримання зазначених принципів амортизаційної політики повинно відбуватися лише в умовах реалізації функцій управління у складі планування, організації, мотивації та контролю, які, в першу чергу, спрямовані на забезпечення процесів її розробки, реалізації та моніторингу. Безпосередньо функція планування визначає цілі, результати й параметри амортизаційної політики, функція організації — порядок її впровадження, функція мотивації формує можливості реалізації амортизаційної політики, а функція контролю визначає оцінку ефективності перебігу всіх стадій амортизаційної політики.

Розробці методичного інструментарію оцінки ефективності амортизаційної політики підприємства перешкоджає відсутність у науковій літературі розуміння сутності ефективної амортизаційної політики. Ефективна амортизаційна політика — це такий її тип, який, з одного боку, здатний забезпечити нормальне відтворення основних засобів відповідно до обраної стратегії діяльності, а з іншого — дозволить підприємству забезпечити довгострокові конкурентні переваги на ринку у майбутньому [5]. Тоді неефективною слід вважати таку амортизаційну політику, яка не забезпечує фінансування процесів відтворення основних засобів у встановлених обсягах за рахунок амортизації, що призводить до зниження конкурентоспроможності продукції та самого підприємства.

Для кількісного оцінювання рівня ефективності амортизаційної політики пропонується використовувати розроблені автором критеріальні показники ефективності амортизаційної політики підприємств [5; 6], що дозволить ідентифікувати не тільки рівень ефективності діючої амортизаційної політики, але й встановити вимоги до її формування у майбутніх періодах.

Для визначення кількісного рівня ефективності амортизаційної політики автором була розроблена матриця для ГЗК Кривбасу. Її побудова здійснена за звітною інформацією кінцевої дати аналізованого періоду (табл. 1).

На наступному етапі формування ефективної амортизаційної політики підприємства доцільно на основі визначення відповідності індивідуальних параметрів оцінки її ефективності еталонному значенню та виведення загального (інтегрального) коефіцієнта ефективності сформулювати цілі амортизаційної політики підприємства на майбутній період.

Для розрахунку загального коефіцієнту ефективності амортизаційної політики автором розроблено і використано наступний алгоритм.

1. Визначення рівня відповідності j -го параметра оцінки ефективності амортизаційної політики i -го підприємства ($A_{ji}^{\text{відпов}}$) еталонному значенню:

$$A_{ji}^{\text{відпов}} = (I_{ji} / I_{\text{еталон } j}) * 100 \quad (1),$$

$$\text{або } A_{ji}^{\text{відпов}} = (I_{\text{еталон } j} / I_{ji}) * 100 \quad (2),$$

де I_{ji} — значення оцінюваного j -го параметра i -го підприємства;

$I_{\text{еталон } j}$ — еталонне значення j -го параметра.

Формула (1) застосовується тоді, коли більше значення j -го параметра забезпечує більші економічні вигоди для підприємства (наприклад, частка активної частини основних засобів, частка основних засобів віком до 10 років, співвідношення норми амортизації й коефіцієнту оновлення основних засобів), в той час як формула (2) застосовується у випадках, коли чим менше абсолютне значення j -го параметра, тим більші економічні вигоди отримає підприємство (наприклад, знос основних засобів).

2. Загальне (інтегральне) значення коефіцієнта ефективності амортизаційної політики ($K_{\text{еф}}$) розраховується як

середній рівень відповідності підприємства еталонним значенням усіх оціночних параметрів:

$$K_{\text{еф}} = \sum_{j=1}^n A_{ji}^{\text{відпов}} / n \quad (3),$$

де n — кількість параметрів оцінки ефективності амортизаційної політики.

Результати оцінки ефективності амортизаційної політики ГЗК Кривбасу узагальнено на рис. 1.

З рис. 1 видно, що найвищий рівень ефективності амортизаційної політики, визначений за допомогою розробленої автором матриці, має ВАТ "ЦГЗК" (89,36%), а найнижчий — ВАТ "ПівнГЗК" (67,79%).

Слід відзначити, що ефективність амортизаційної політики таких підприємств, як ВАТ "ІнГЗК", ВАТ "ЦГЗК" та ВАТ "ПівдГЗК", є приблизно однаковою (в межах 86-90%), що дозволяє стверджувати про наявність єдиних тенденцій розвитку даних ГЗК.

Визначення стратегічних завдань (цілей) для формування ефективної амортизаційної політики підприємств має ґрунтуватися на розмірах т.зв. стратегічних прогалин, які являють собою зміну рівень зміни показника до його еталонного значення. Саме стратегічна прогалина та рівень коефіцієнта ефективності амортизаційної політики підприємства повинні стати орієнтирами для постановки цілей амортизаційної політики та конкретних завдань зміни рівня критеріїв ефективності.

ВИСНОВКИ

Отже, ефективна амортизаційна політика вимагає від підприємства розробки ряду процедур із її планування, організації, мотивації та контролю, які, в першу чергу, спрямовані на забезпечення процесів її розробки, реалізації та моніторингу. Для оцінювання ефективності амортизаційної політики доцільно використовувати методику розрахунку її загального (інтегрального рівня), яка враховує не тільки внутрішні цілі підприємства, але й зовнішні конкурентні параметри, що дозволить за рахунок амортизації отримати додаткові фінансові ресурси та конкурентні переваги за рахунок прискореного відтворення капіталу підприємства.

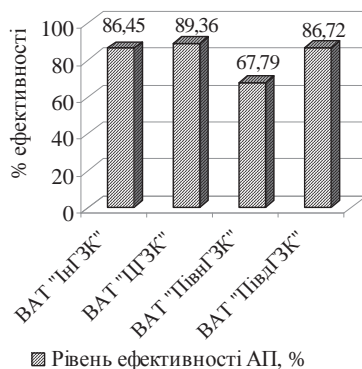

Рис. 1. Порівняння ГЗК Кривбасу за рівнем ефективності їх амортизаційної політики

Таблиця 1. Матриця оцінки ефективності амортизаційної політики підприємства (побудована для ГЗК Кривбасу станом на 01.01.2009 року)

Параметр оцінки ефективності амортизаційної політики	Познач.	ВАТ «ІнГЗК»	ВАТ «ЦГЗК»	ВАТ «ПівнГЗК»	ВАТ «ПівдГЗК»	Середнє для ГЗК	Нормальна тенденція змін	Еталон
Знос ОЗ, %	I_1	56,19	53,19	64,73	50,47	56,65	Зниження	$\min \{I_{1i}\}$ 50,47
Частка активної частини основних засобів у їх структурі, %	I_2	50,21	51,88	55,96	49,78	51,87	Зростання	$\max \{I_{2i}\}$ 55,96
Частка основних засобів віком до 10 років, %	I_3	11,02	9,17	11,05	8,06	9,82	Зростання	$\max \{I_{3i}\}$ 11,05
Коефіцієнт амортизації	I_4	7,17	6,62	5,01	0,46	4,87	Зростання	$\max \{I_{4i}\}$ 7,17
Співвідношення норми амортизації та коефіцієнту оновлення ОЗ	I_5	0,31	0,33	0,18	0,03	0,21	Зростання до 1	$\max \{I_{5i}\}$ 0,33
Частка амортизації у собівартості продукції, %	I_6	8,9	5,44	8,5	3,87	6,67	Зниження до сер. рівня	\bar{I}_{6i} 6,67
Темпи зміни грошового потоку, %	I_7	264,69	186,63	218,79	663,89	348,38	Зростання до сер. рівня	\bar{I}_{7i} 348,38
Частка амортизації у грошовому потоці підприємства, %	I_8	20,92	13,62	7,33	13,45	12,23	Зростання	$\max \{I_{8i}\}$ 20,92
Частка амортизації у капітальних інвестиціях, %	I_9	29,31	54,33	17,07	41,2	35,47	Зростання	$\max \{I_{9i}\}$ 54,33

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI із останніми змінами та доповненнями від 07.04.2001 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
2. Огійчук М. Амортизаційна політика в сільському господарстві / М. Огійчук, В.Коваленко, Л.Кучеренко // Економіка України. — 2003. — № 4. — С. 49—54.
3. Ошмарін Я.В. Облікове забезпечення амортизаційної політики підприємств АПК [Текст]: автореф. чен. На здобуття наук. Ступеня чени. Ек. Наук: спеціальність 08.00.09 — "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)" / Ошмарін Я.В.; Національний аграрний університет. — Київ, 2008. — 19 с.
4. Пантелєєв В. Облік амортизації [Текст] / В. Пантелєєв // Дебет Кредит. — 2001. — № 15. — С. 34—35.
5. Приймак Н.С. Методологія оцінки ефективності амортизаційної політики підприємства / Н.С. Приймак // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ, №2 (25). — Кривий Ріг, 2011. — С. 50—59.
6. Приймак Н.С. Організація впровадження амортизаційної політики ефективного типу на ГЗК Кривбасу / Н.С. Приймак // Вісник Економіка і управління, №2. — Симферополь, 2011. — С. 139—143.
7. Приймак Н.С. Оцінка чинників, які здійснюють вплив на ефективність формування та реалізації амортизаційної політики підприємств / Н.С. Приймак // Особенности развития регионов Украины в новых экономических условиях: Первая всеукраинская научн. Web конф. молодых чених, 4 марта 2010 г.: тези доповіді. — Симферополь, 2010. — С.163—165.
8. Фукс А.Є. Амортизація і оновлення основного капіталу: теорія і практика / А.Є. Фукс. — К.: Видавництво КДЕУ, 1996. — 160 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.